

Turli darajadagi talabalarni o‘qitishda ingliz va o‘zbek tillaridagi dorivor o‘simliklar nomlarining semantik xususiyati

Rahimova Nigora Polvonnazirovna
Katta o‘qituvchi
Xorijiy filologiya fakulteti
O‘zMU

Annotatsiya. *Lingvistik yondashuv, til va muloqot mexanizmlarini o‘rganish orqali o‘quv jarayonini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi. Bu yondashuv yordamida talabalar nafaqat til bilimlarini, balki o‘rganilayotgan mavzu bo‘yicha mustaqil fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlarini ham rivojlantirishlari mumkin. Shu bois, lingvistik yondashuvni ta‘lim jarayonida qo‘llashning dolzarbligi tobora oshmoqda.*

Kalit so‘zlar: *etimologiya, terminologiya, lug‘ati, tarixiy jihatlar.*

Tirik til o‘z so‘zlovchilari dunyosida mavjud bo‘lib, uni dunyo haqidagi bilimlarni hisobga olmasdan o‘rganish tirik tilni o‘lik tilga aylantiradi, ya‘ni odamni bu tildan aloqa vositasi sifatida foydalanish imkoniyatidan mahrum qiladi. Insonni o‘rab turgan o‘simlik dunyosi uning mavjudligining eng muhim sharti bo‘lib, qadim zamonlardan beri odamlar bir-biriga o‘simliklar, ularning shifobaxsh xususiyatlari, o‘sish joylari, kundalik hayotda va dehqonchilikda foydalanish usullari haqida ma‘lumot berib kelgan. Ushbu kontseptual sohaning leksik tarkibi har qanday til lug‘atining muhim qismini tashkil qiladi. O‘simlik nomlari til tizimini lingvistik tadqiqotlar doirasida qiziqarli materialni ifodalaydi.

Ingliz tilidagi frazeologik birliklar o‘zbek tiliga o‘xshaydi, lekin ularning ba‘zilari boshqa o‘simlik nomlari orqali ifodalanadi⁷⁵:

a rose between two thorns	ikki erkak o‘tirgan o‘tirgan zhzal ayol (ikki tikan o‘tirgan gul);
a tree grows in one place (folk saying)	daraxt bir joyda o‘sadi (xalq maqoli)
While there is no wind, the branches of the tree do not move (folk saying)	Shamol bo‘lmaguncha, daraxt shoxi qimirlamaydi (xalq maqoli)

Ta‘kidlash joizki, “o‘simlik” tushunchasiga ega frazeologik birliklar ham o‘zbek va ingliz tillarida juda ko‘p, biroq ularning leksik ma‘nosi va solishtirilayotgan tillardagi tarkibi bir-biriga to‘g‘ri kelmaydi. Shunday qilib ikkala tilda:

1) dorivor o‘tlar nomlarining funktsional ahamiyatining chastotali turlari orasida asosiysi pragmatikdir;

2) bitta o‘simlikning nomi bir emas, balki ikki yoki undan ortiq xususiyatlarni to‘plashi mumkin;

3) nomlarning semantik o‘zgarishi xalq uslubiga qaraganda ilmiy uslub uchun kamroq xarakterlidir: bir xil voqelik bir tilda bir nechta leksemalar bilan ifodalanishi mumkin, har safar tabiiy faktning turli motivatsion belgilari yangilanadi;

4) motivatsiya to‘liq yoki qisman yo‘qolgan bunday nomlar ham qayd etilgan;

5) nominatsiyalarning tasodifiy xususiyatini belgilaydigan real dunyo xususiyatlarining sub‘ektiv sinishi ham bo‘lishi mumkin;

6) bir xil voqelikni nominatsiya qilish uchun asos turli tillardagi turli belgilarga asoslanishi mumkin;

⁷⁵ Abdullayev A., Gulyamov M., & Mishin O. (2023). Semantic characteristics of names of medicinal plants in languages of different systems (based on Russian, English and Uzbek languages). Bulletin of Udmurt University. Series "History and Philology", (1), 147-153.

7) alohida murakkab otlarning semantikasi ibora elementlarining bevosita va ko'chma ma'nolariga asoslanishi mumkin.

O'simliklar nominatsiyasida fitomorfologik xususiyatlar eng dolzarb hisoblanadi, chunki ular o'simliklarning shoxlari, barglari, mevalari va ildizlarining tuzilish xususiyatlarini aniqlaydi. Bu tamoyil barcha tahlil qilinayotgan tillarning fitonimlarida yangilanadi. Tashqi ko'rinishiga o'xshash o'simliklar, garchi ular bir oilaga tegishli bo'lmasalar ham, nominativ jihatdan aniq farqlarga ega emaslar⁷⁶.

Fitonimlarni ma'lum tamoyillarga ko'ra nominatsiya qilish uchun asos metafora hisoblanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, har qanday leksema alohida majoziy ifoda tarkibida ma'lum bir semantik yuk ko'taradi: sabzi – bargning ajratilgan tuzilishini, bargning pastki qismida qo'ng'ir sosurlarning mavjudligini tushuntiradi; yog'och - poyaning qattiqligini ta'kidlaydi; paxmoq, mamik «momiq» - idishning tuzilishining o'ziga xosligini ko'rsatadi va hokazo. Shunday qilib, denotatsiyaning fitomorfologik xususiyatlariga ko'ra o'simliklarning folklor farqlanishi har doim ham ilmiy botanika tasnifiga to'liq mos kelmasligi mumkin⁷⁷.

Xulosa. Shunday qilib, turli xil frazeologik iboralar, xususan, "o'simlik" tushunchasi bilan qayta o'ylangan holda, tilni tushunish kuchayadi va nutq madaniyati yaxshilanadi. "O'simlik" tushunchasi bilan frazeologik birliklarni o'rganish ko'p jihatdan xalqlar madaniyati va hayotini tushunishga yordam beradi, hozirgi o'zbek va ingliz tillarining frazeologik birliklari qanchalik xilma-xil va ifodali ekanligini aniq tasavvur qilish mumkin; va ular bir-biridan farq qiladi. Ushbu tillarning majoziy vositalarining umumiy va o'ziga xos xususiyatlari bizga lingvistik birliklarning birligi va o'ziga xosligini ko'rishga yordam berdi, chunki bu tasvirlarning o'zaro munosabati tilshunoslikdagi juda qiziq hodisadir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev A., Gulyamov M., & Mishin O. (2023). Semantic characteristics of names of medicinal plants in languages of different systems (based on Russian, English and Uzbek languages). *Bulletin of Udmurt University. Series "History and Philology"*, (1), 147-153.
2. Komilov I. (2022). *The phenomenon of medicine in the cultural horizon: the theoretical basis of analysis and ethno-cultural specification*. Tomsk: IAA SB RAS Publishers.
3. Mirjonov N. N. (2022). SHIFOBAXSH O'SIMLIK NOMLARINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI. *Scientific progress*, 3 (2), 214-223.
4. Maznev N.I. (2022). *Encyclopedia of medicinal plants*. 3rd ed., corr. and add. Moscow. Martin.

⁷⁶ Komilov I. (2022). *The phenomenon of medicine in the cultural horizon: the theoretical basis of analysis and ethno-cultural specification*. Tomsk: IAA SB RAS Publishers.

⁷⁷ Mirjonov N. N. (2022). SHIFOBAXSH O'SIMLIK NOMLARINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI. *Scientific progress*, 3 (2), 214-223.